

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

DƯƠNG VĂN MƯỜI

TÂM THỂ LY HƯƠNG, HOÀI NIỆM
TRONG THƠ Y PHƯƠNG VÀ MAI LIỄU

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

THÁI NGUYÊN - 2018

ĐẠI HỌC THÁI NGUYÊN
TRƯỜNG ĐẠI HỌC SƯ PHẠM

DƯƠNG VĂN MƯỜU

TÂM THỂ LY HƯƠNG, HOÀI NIỆM
TRONG THƠ Y PHƯƠNG VÀ MAI LIỄU

Ngành: Văn học Việt Nam

Mã số: 8.22.01.21

LUẬN VĂN THẠC SĨ
NGÔN NGỮ, VĂN HÓA VÀ VĂN HỌC VIỆT NAM

Cán bộ hướng dẫn khoa học: PGS. TS Nguyễn Đức Hạnh

THÁI NGUYÊN - 2018

LỜI CAM ĐOAN

Tôi xin cam đoan đây là công trình nghiên cứu của tôi dưới sự hướng dẫn của PGS.TS Nguyễn Đức Hạnh. Các kết quả nêu trong luận văn là trung thực và chưa được công bố trong bất kì một công trình khoa học nào khác.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2018

Tác giả

Dương Văn Mưu

LỜI CẢM ƠN

Bằng sự kính trọng và lòng biết ơn sâu sắc, em xin chân thành cảm ơn PGS.TS Nguyễn Đức Hạnh - người đã tận tình hướng dẫn và giúp đỡ em trong nghiên cứu và hoàn thành luận văn này.

Em cũng xin được bày tỏ lòng cảm ơn tới các thầy cô giáo khoa Ngữ Văn, các thầy cô khoa Sau đại học, các thầy cô trong BGH trường ĐHSP - Đại học Thái Nguyên, các thầy cô Viện văn học, các thầy cô trường ĐHSP Hà Nội đã giảng dạy, tạo điều kiện thuận lợi và giúp đỡ em trong suốt quá trình học tập, nghiên cứu và hoàn thành luận văn.

Cháu xin được gửi lời cảm ơn tới nhà thơ Y Phương và nhà thơ Mai Liễu đã giúp cháu có được những tư liệu quý báu để nghiên cứu, hoàn thành luận văn.

Cuối cùng, tác giả luận văn xin được gửi lời cảm ơn tới gia đình, bạn bè, đồng nghiệp đã cổ vũ, động viên, giúp đỡ tôi trong quá trình thực hiện luận văn.

Thái Nguyên, tháng 8 năm 2018

Tác giả

Dương Văn Mưu

MỤC LỤC

LỜI CAM ĐOAN.....	i
LỜI CẢM ƠN.....	ii
MỤC LỤC.....	iii
MỞ ĐẦU	1
1. Lí do chọn đề tài.....	1
2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu.....	3
3. Đối tượng và phạm vi nghiên cứu.....	5
4. Nhiệm vụ và mục đích nghiên cứu.....	6
5. Phương pháp nghiên cứu.....	7
6. Đóng góp của luận văn.....	7
7. Cấu trúc của luận văn.....	8
Chương 1: THƠ Y PHƯƠNG - MAI LIỄU VÀ TÂM THỂ LY HƯƠNG, HOÀI NIỆM TRONG THƠ VIỆT NAM HIỆN ĐẠI	9
1.1. Tiểu sử và sự nghiệp sáng tác của nhà thơ Y Phương và Mai Liễu.....	9
1.1.1. Tiểu sử và sự nghiệp sáng tác của nhà thơ Y Phương.....	9
1.1.2. Tiểu sử và sự nghiệp sáng tác của nhà thơ Mai Liễu.....	13
1.2. Khái quát về thơ Y Phương và Mai Liễu.....	14
1.2.1. Hoàn cảnh xa quê và tâm thế vời vợi ngóng cội nguồn.....	14
1.2.1.1. Hoàn cảnh xa quê.....	14
1.2.1.2. Tâm thế vời vợi ngóng cội nguồn.....	15
1.2.2. Bản sắc văn hóa Tày trong thơ Y Phương và Mai Liễu.....	17
1.3.3. Hình ảnh quê hương miền núi và con người miền núi trong thơ Y Phương và Mai Liễu.....	19
1.3. Tâm thế ly hương hoài niệm của Y Phương và Mai Liễu trong thơ Việt Nam hiện đại - Dòng riêng giữa nguồn chung.....	23
1.3.1 Tâm thế ly hương, hoài niệm trong thơ Việt Nam hiện đại.....	23
1.3.2 Tâm thế ly hương, hoài niệm trong thơ DTTS Việt Nam hiện đại.....	27
1.3.3. Khái lược tâm thế ly hương, hoài niệm trong thơ Y Phương và Mai Liễu.....	32

Chương 2: NHỮNG BIỂU HIỆN CỤ THỂ CỦA TÂM THỂ LY HƯƠNG	
- HOÀI NIỆM TRONG THƠ Y PHƯƠNG VÀ MAI LIỄU.....	37
2.1. Những hoài niệm trong thơ Y Phương và Mai Liễu	37
2.1.1. Hoài niệm về quê hương miền núi.....	37
2.1.2. Hoài niệm về con người miền núi.....	44
2.2. Hoài niệm về bản sắc văn hóa dân tộc Tày trong thơ Y Phương và Mai Liễu.....	46
2.2.1. Hoài niệm về những phong tục, tập quán tốt đẹp của người Tày	46
2.2.2. Hoài niệm về văn hóa tâm linh của người Tày	48
2.2.3. Hoài niệm về nếp sống cần cù, trung hậu, tài hoa của những con người Tày nơi quê núi	50
Chương 3: MỘT SỐ PHƯƠNG THỨC NGHỆ THUẬT THỂ HIỆN TÂM THỂ LY HƯƠNG - HOÀI NIỆM TRONG THƠ Y PHƯƠNG VÀ MAI LIỄU.....	55
3.1. Kế thừa một cách sáng tạo các phương thức nghệ thuật của thơ ca dân tộc Tày	55
3.1.1 Vận dụng khéo léo ca dao dân ca, thành ngữ, tục ngữ, thể thơ truyền thống của người Tày	55
3.1.2. Sử dụng tiếng Tày trong thơ song ngữ.....	59
3.2. Ngôn ngữ nghệ thuật trong thơ Y Phương và Mai Liễu	60
3.2.1. Các từ loại được ưa thích sử dụng trong thơ Y Phương và Mai Liễu	60
3.2.2. Các biện pháp tu từ được ưa thích sử dụng trong thơ Y Phương và Mai Liễu	68
3.3. Giọng điệu nghệ thuật trong thơ Y Phương và Mai Liễu.....	77
3.3.1. Giọng điệu ngợi ca tự hào	78
3.3.2. Giọng điệu hoài niệm, tiếc nuối	79
3.3.3. Giọng điệu chiêm nghiệm triết lý.....	82
3.4. Một số biểu tượng nghệ thuật đặc sắc trong thơ Y Phương và Mai Liễu	85
3.4.1. Biểu tượng Nước và những phái sinh của biểu tượng Nước	86
3.4.2. Biểu tượng Đất và những phái sinh của biểu tượng Đất	87
3.4.3. Biểu tượng Lửa và những phái sinh của Lửa	89
KẾT LUẬN.....	93
TÀI LIỆU THAM KHẢO.....	96

MỞ ĐẦU

1. Lí do chọn đề tài

1.1. Văn học các dân tộc thiểu số (DTTS) Việt Nam hiện đại nói chung và Thơ ca hiện đại của các DTTS nói riêng, từ lâu đã được khẳng định là một bộ phận văn học có nhiều cá tính sáng tạo, độc đáo. Hòa cùng dòng chảy chung đó, thơ ca dân tộc Tày hiện đại đã đóng góp vào nền thơ ca hiện đại Việt Nam một tiếng nói riêng, đậm chất dân tộc và miền núi với những gương mặt mới, nhiều giọng điệu khác nhau. Cùng với sự trưởng thành của đội ngũ văn nghệ sĩ Việt Nam nói chung, đội ngũ các tác giả sáng tác ở mảng văn học các dân tộc thiểu số đã có những đóng góp nhất định trong nền văn học nước nhà. Sáng tác của họ làm phong phú thêm đời sống văn hóa tinh thần của nhân dân, nhất là với đồng bào các DTTS Việt Nam. Các tác giả sáng tác về đề tài này ngày càng đông và có những tác phẩm để lại dấu ấn sâu sắc trong lòng người đọc. Sáng tác của họ đã có một vị trí riêng trong đời sống văn học. Có thể kể đến các nhà thơ tiêu biểu như: Nông Quốc Chấn, Nông Việt Toại, Triều Ân, Y Phương, Mai Liễu, Dương Thuấn, Lương Định, Triệu Lam Châu... Trong đó, Y Phương và Mai Liễu là hai nhà thơ dân tộc Tày có bản sắc riêng khá tiêu biểu. Họ đã có những đóng góp quan trọng đối với văn học DTTS nói riêng và thơ ca Việt Nam hiện đại nói chung.

1.2. Vị trí và đóng góp to lớn của thơ Y Phương và Mai Liễu cho thơ DTTS Việt Nam hiện đại nói riêng và thơ Việt Nam hiện đại nói chung: Mặc dù đã có khá nhiều người nghiên cứu về hai nhà thơ này nhưng vẫn cần có hướng tiếp cận mới, góc nhìn mới để tìm ra giá trị mới cho những đối tượng thẩm mỹ tưởng chừng quen thuộc này. Sinh ra và lớn lên tại vùng sơn cước, thơ Y Phương thấm đẫm tinh thần yêu quê hương, đất nước, yêu dân tộc mình. Có chung tâm thế ly hương - hoài niệm như Y Phương nhưng với lối thể hiện độc đáo, nhà thơ Mai Liễu lại khiến người đọc rung rung xúc động khi ông “kể” về quê hương mình qua những vần thơ mộc mạc, giản dị.

1.3. Tâm thế ly hương, hoài niệm đã trở thành một tâm thế chung, một dòng cảm hứng lớn trong thơ Việt Nam hiện đại nói chung trong thơ DTTS Việt Nam hiện đại nói riêng. Và có một sự trùng hợp ngẫu nhiên, đây lý thú khi chúng tôi nhận thấy tâm thế ly hương hoài niệm chiếm một số lượng lớn trong sáng tác của hai nhà thơ Y

Phuong và Mai Liễu. Khi nghiên cứu tâm thế ấy, chúng tôi tập trung vào cá tính sáng tạo độc đáo và đóng góp của từng nhà thơ với thành tựu của nền thơ ca nước nhà. Thơ Y Phuong và Mai Liễu thể hiện rất rõ ý thức về cội nguồn truyền thống dân tộc. Hai ông không chỉ ý thức được việc giữ gìn bản sắc dân tộc mà còn chủ động kiếm tìm và hòa nhập với sự biến đổi của cuộc sống theo thời gian. Điều đó làm cho thơ Y Phuong và Mai Liễu vượt lên trên các nhà thơ Tày cùng thời và ngày càng chiếm lĩnh các giá trị mới. Trong sáng tác nói chung, Y Phuong và Mai Liễu bao giờ cũng mang thông điệp về việc giữ gìn bản sắc văn hóa dân tộc. Cả hai nhà thơ đã góp phần làm cho nền văn hóa Tày vốn rất rực rỡ, độc đáo, tràn đầy sức sống mang thêm một vẻ đẹp mới từ những góc nhìn mới trong sự giao thoa, nối kết với văn hóa của các dân tộc anh em khác trong “*Ngôi nhà văn chương*” chung.

1.4. Lựa chọn đề tài: *Tâm thế ly hương, hoài niệm trong thơ Y Phuong và Mai Liễu*, chúng tôi mong muốn mang đến một hướng tiếp cận và khai thác mới về giá trị nội dung cũng như nghệ thuật của hai nhà thơ Tày tiêu biểu trong giai đoạn hiện nay. Và nếu đề tài nghiên cứu thành công, chúng tôi nghĩ đó sẽ là một tài liệu tham khảo bổ ích cho công tác giảng dạy phần văn học DTTS hiện đại trong nhà trường các cấp.

Là giáo viên, chúng tôi nhận thấy việc nghiên cứu đề tài “*Tâm thế ly hương, hoài niệm trong thơ Y Phuong và Mai Liễu*” có rất nhiều ý nghĩa. Trước hết, chúng tôi sẽ hiểu hơn về vẻ đẹp của thơ Tày, hiểu hơn về nhà thơ Y Phuong và Mai Liễu cùng những đóng góp to lớn, đặc sắc của họ đối với thơ ca các DTTS nói riêng, thơ ca Việt Nam hiện đại nói chung. Đặc biệt, hiện nay, trong chương trình Ngữ văn 9 có đưa vào giảng dạy bài thơ “Nói với con” của nhà thơ Y Phuong nên việc nghiên cứu đề tài sẽ giúp chúng tôi có nhiều thuận lợi khi tiếp cận văn bản, qua đó truyền đạt kiến thức đến học sinh dễ hiểu hơn. Bên cạnh đó, chúng tôi có thêm tư liệu và kiến thức trong việc giảng dạy văn bản của các nhà thơ DTTS.

1.5. Thông qua nghiên cứu đề tài, chúng tôi có thêm tri thức quý báu về bản sắc văn hóa Tày, về vấn đề truyền thống, hiện đại trong thơ ca Tày nói riêng và trong thơ DTTS Việt Nam hiện đại nói chung. Những tri thức ấy là phương tiện hữu ích để chúng tôi lồng ghép, thực hiện trong các bài giảng của mình nhằm góp phần nâng cao nhận thức của học sinh hiểu hơn đồng bào DTTS nói chung, dân tộc Tày nói riêng

trong công cuộc công nghiệp hóa, hiện đại hóa ngày nay. Đặc biệt, thông qua việc tìm hiểu về tâm thế ly hương hoài niệm trong thơ Y Phương và Mai Liễu cũng góp phần giáo dục thế hệ trẻ tình yêu quê hương đất nước, niềm tự hào về dân tộc, giúp các em trở thành những công dân tốt của xã hội.

2. Lịch sử vấn đề nghiên cứu

Là những nhà thơ DTTS có nhiều tác phẩm được công bố, được nhận nhiều giải thưởng của Trung ương và địa phương, thơ Y Phương và Mai Liễu thực sự đã thu hút được nhiều nhà nghiên cứu, phê bình văn học.

Thứ nhất, những công trình nghiên cứu khái quát và toàn diện về thơ Y Phương và Mai Liễu có thể kể đến như: *Văn học các dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại*, 1995, của Lâm Tiến; *Tuyển tập văn học dân tộc miền núi*, Nhà xuất bản (NXB) Giáo dục, 1998, (Nông Quốc Chân chủ biên); “*Bản sắc dân tộc trong thơ các dân tộc thiểu số Việt Nam hiện đại*”, 2010, (Trần Thị Việt Trung chủ biên); “*Văn học dân tộc thiểu số Việt Nam - Diện mạo và đặc điểm*”, 2011, (Trần Thị Việt Trung và Cao Thị Hào đồng chủ biên); “*Những người tự đục đá kê cao quê hương*”, 2015, của Lê Thị Bích Hồng; “*Văn học dân tộc thiểu số Việt Nam - Truyền thống và hiện đại*”, 2015 (Trần Thị Việt Trung và Nguyễn Đức Hạnh đồng chủ biên), “*Văn học địa phương miền núi phía Bắc*”, 2015, (Nguyễn Đức Hạnh chủ biên);

Lê Thị Bích Hồng và Hoàng Thị Kiều Trang trong bài viết “*Bản sắc văn hóa Tày trong tản văn Y Phương*” (*Văn học dân tộc thiểu số Việt Nam - Truyền thống và hiện đại* do Trần Thị Việt Trung và Nguyễn Đức Hạnh chủ biên) đã khẳng định: “*Là người con của dân tộc Tày, Y Phương sinh ra và lớn lên từ câu hát ru của mẹ, gắn bó với quê hương, chung thủy với núi rừng, tâm hồn luôn hướng về nguồn cội. Mặc dù đã “ra phố” nhưng tất cả những hình ảnh thiên nhiên, con người với những phong tục tập quán quê hương luôn tỏa sáng trong tâm hồn ông*” [29, tr.289].

Nhận xét về thơ Mai Liễu, trong cuốn *Văn học Địa phương miền núi phía Bắc*, Nguyễn Đức Hạnh viết: “*Cùng với Y Phương, Dương Thuấn, nhà thơ Mai Liễu với sáng tác của mình đã tạo nên “gương mặt” thơ Tày không thể lẫn với thơ ca của các nhà thơ DTTS khác. Bản sắc văn hóa độc đáo vừa có sự tiếp biến với văn hóa Việt để tạo ra những giá trị thẩm mỹ mới có sức lay động và làm say mê người đọc*” [2, tr.625].

Thứ hai, những công trình nghiên cứu tìm hiểu chuyên biệt về một số vấn đề cụ thể, một số tác phẩm cụ thể của Y Phương và Mai Liễu như một loạt các đề tài nghiên cứu của Đỗ Thị Thu Huyền, Viện Văn học như: *Những đoản khúc về tình yêu cuộc sống* (về thơ Mai Liễu, dân tộc Tày), Tạp chí *Văn hóa các dân tộc*, số tháng 8-2009; *Mai Liễu - thơ bay về núi*, Tạp chí *Văn hóa các dân tộc*, số tháng 8/2013; *Ý thức về nguồn trong thơ dân tộc Tày ở Lạng Sơn*, Văn nghệ xứ Lạng, số 10/2013.

Thơ Y Phương và Mai Liễu cũng trở thành đề tài nghiên cứu của một số luận văn Thạc sĩ Ngữ văn. Ví dụ như: Luận văn Thạc sĩ với Đề tài “*Bản sắc Tày trong thơ Y Phương và Dương Thuấn*” của học viên Nguyễn Thị Thu Huyền (Đại học Thái Nguyên), năm 2009; Luận văn Thạc sĩ của học viên Sùng Thị Hương (Đại học Thái Nguyên) với Đề tài “*Đặc sắc tản văn Y Phương*”, năm 2013...; Luận văn Thạc sĩ của học viên Hoàng Huệ Dinh (Đại học Thái Nguyên) với đề tài *Thơ song ngữ của nhà thơ Tày - Y Phương*... Bên cạnh đó, Thơ Y Phương cũng đã trở thành một phần nội dung trong Luận án Tiến sĩ của các nghiên cứu sinh: Đỗ Thị Thu Huyền (Viện Văn học) và Hà Anh Tuấn (Đại học Thái Nguyên)... Những công trình nghiên cứu này đã được các tác giả nghiên cứu, giới thiệu ở một số phương diện cụ thể nhưng các tác giả này chưa đi vào nghiên cứu điểm tương đồng và khác biệt trong tâm thế ly hương hoài niệm giữa hai nhà thơ Y Phương và Mai Liễu.

Thứ ba, những công trình nghiên cứu có đề cập đến tâm thế ly hương, hoài niệm trong thơ Y Phương và Mai Liễu. Có thể khẳng định đến thời điểm hiện tại, chưa có một công trình nghiên cứu chuyên biệt về đề tài này. Tuy nhiên, tại một số bài báo hoặc một vài chương đoạn của các công trình nghiên cứu có viết về một số đặc điểm của thơ Y Phương, Mai Liễu, đặc biệt là những bài thơ viết về quê hương và con người miền núi, vùng cao của hai nhà thơ này. Các bài viết tập trung phản ánh về con người, quê hương, phong tục... và một số đặc trưng nghệ thuật trong các sáng tác của Y Phương và Mai Liễu. Ví dụ như các bài viết: *Xuân trong thơ của các thi sĩ Tày*, *Báo Nhân Dân số Tết Canh Dần* của tác giả Nguyễn Thúy Quỳnh; “*Không gian nghệ thuật và cảm xúc về nguồn trong thơ các dân tộc thiểu số và miền núi*”, Diễn đàn văn nghệ Việt Nam, 2016, của tác giả Lộc Bích Kiệm; “*Mạch ngầm nguồn cội trong thơ Mai Liễu*”, Báo Tuyên Quang, 2016, của tác giả Giang Lam....